

112441 2006/01 5 YTL

A R R E D A M E N T O

MIMARLIK

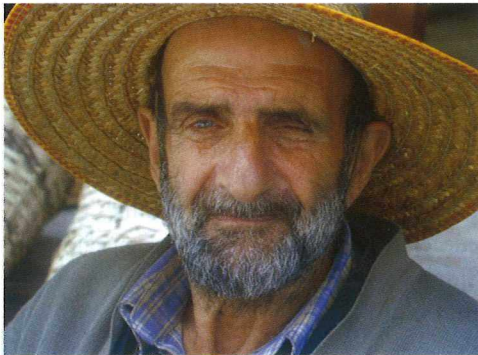
“Kestane Şehittur, Çurumez”:

Bir Doğu Karadeniz Köyü

Ustalar, Malzeme ve Yapım Geleneği

Bilindiği gibi, Arredamento Mimarlık genellikle vernaküler yapı örneklerine yer vermemeyi yeğleyen bir dergidir. Amacının çağdaş mimarlık sorunsallarını irdelemek ve tarihsel konuları ele aldığı da, daha önce az incelenmiş başlıkları gündeme taşımak olduğu söylenebilir. Bu yazı ise, konuyu az bilinen usta/yapımcı kimlikleri üzerinden aydınlatmayı denediği için, ilginç bir araştırma ufku açacağı düşünülmüş yayımlanıyor.

Fotoğraflar: Halil İbrahim Düzenli

Halil İbrahim Düzenli ■

“Yemurtayı nallardı da kırmazdı.
Oyle ustalar varidi eskiden...”¹

*Kestaneyum kestane
Kes koy beni yapıya
Bir kere gördüm seni
Bir daha çık kafiya*

Gülen Köyü Türküsü

Kitapta bir nokta gözden kaçırılmıştı. Başka bir deyişle, bir noktaya gerektiği kadar önem verilmemişti: Bu yapıları vücuda getiren insanların/ustaların hayat/yapı bilgileri. “Eskilerin bilgileri”. Ve kitap nostaljik bir bakış olup “orada kalma” tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Gerçi kırsaldaki mimari yapı bu çağın bilgileriyle de vücuda getirilebilirdi, ama “eskilerin bilgisi” de en azından matbu hale gelmeliydi.

İnsan-ı kâmil: Yapı ustaları

Trabzon’un Dernekpazarı ilçesinin Gülen Köyü’nde (eski adı Visir) de yapı ustaları vardı³. Ustalar köy içerisinde itibarı olan kişilerdi. Köydeki türkülere de malzeme olmuşlardı: “Aman ustam eyi yap / Evun bacalarını / Güzel güzel gelinler / Gömsün kocalarını”; “Aman ustam eyi yap / Yol ustine duvari / Benum yarum yakışur / Erzincan’a suvari”; “Bu evi yapan usta /

1, 2 Yusuf Amca’nın
Gülen Köyü’ndeki evi.

3 Yusuf Amca/Usta
(Hacışerif’un Yusuf).

UIA’nın İstanbul toplantısı Türkiye mimarlık ortamının gündemindeydi. Bu gündem her kesimden mimarın ilgisini çekebilmiş miydi bilinmez, ama gündemin getirileri olmuştu Türkiye mimarlık ortamına. Mesela, hem zamanlaması bakımından hem de görsel malzeme ve metinleriyle bu gündeme damgasını vuran bir kitap yayımlandı: “Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari”².

4 Gülen Köyü, Trakli Mahallesi, 1960 yılı.

5 Gülen Köyü, Trakli Mahallesi, 2000 yılı kış mevsimi.

6, 7 Gülen Köyü'nde evlerin birbirlerine göre konumlanışı.

8 Gülen Köyü, Trakli Mahallesi, 2005 yılı yaz mevsimi.

9, 10 Gülen Köyü'nde evlerin manzaraya göre konumlanışı.

Yatsun yedi yıl hasta / Bi araluk brakmadı / Delikanlılar baksa"; "Ustam kaç günde yaptun / Habu kadar yapıyı / Yurudum adım adım / Gittum açtım kapuyu"⁴.

Hemen hemen bütün Karadeniz'de olduğu gibi Gülen Köylüleri de neredeyse doğuştan ustadır. Köyün mahir ahşap ustalarından bazıları şunlardır: Arif Usta, Şaban Usta

(Düzenli), Ali Usta (Abdioğlu), İzzet Usta (Düzenli), Molayakubun Mehmet (Holali'nun Mehmet), Molayakubun Hasan, Ali Düzenli (Hamdioğlu), Ali Düzenli (Mollayakupoglu), Molla Şaban, Ali Düzenli (Karali), Salih Usta (Düzenli), Dereluktan Kadiroğlu İbrahim Yiğit, Zahameyadan Mahmut Yiğit, Yarımın Hüseyin, Sefer Yiğit, Güvecun Mehmet Ali, Hacışerif oğlu Hasan ve Hacışerifun Yusuf.

İçlerinden bir tanesi var ki, ustalığından çok, "ustalığı dile döküşteki" ustalığıyla mahir: Hacışerifun Yusuf. Ona göre: "Eskiden ustalık çedin (çetin) idi. Bi usta ev yapmak için beş sene çiraklık edeceğidi ki ev yapmasını öğreneceğidi. Şimdi çimendo var, usta yok. Ameleler usta oldi"⁵.

Bunlara ek olarak, başka köylerden gelip Gülen Köyü'nde ev yapan ustalara da rastlanırdı. Sümerkan konu hakkındaki tespitini sunar: "Köylerde yakın çevreye de hizmet veren ustalar bulunmaktadır ve talep olduğunda vadi konumundaki yerleşme havzasının sahil ile en yüksek köyleri arasında görev yapmaktadırlar. Ender durumlarda, sırtlarla ayrılmış komşu vadilere çağrıldıkları görülmüştür. Zengin evleriyle ağa konakları için,

bölgenin her yöresinden ünlü ustaların getirildiği de bilinmektedir. Bu olgu, plan ve teknik bakımından homojen olan belli bir yerleşim havzası ev özelliklerinin ustalar aracılığıyla başka yörelere taşınması sonucunu doğurmaktadır”⁶.

Yusuf Amca bu durumun Gülen Köyü’ndeki versiyonunu aktarır kendi üslubuyla: “Holali (Dernekpazarı’nın bir köyü) Kungaveloğulları 6 gözli evleri yaptılar (75-100 sene önce). Kungaveller varidi iki kardaş. Bi dane varidilara Alesman (Ali Osman) Usta. Esas usta o idi. Bu köye peş on tane evleri varidi. Olardan kalan habu Molasalih’un evidur, başka kalmadı. Sefer’unkini yaptı Molla Şaban’lan Güvecun Mehmet Ali. Kungaveloğulları serander yabamazdiler... Seranderleri Mola Şaban öğrendi Konduli (Dernekpazarı’nın bir köyü) Kahraman Usta’dan, pira penzetturdi oğa. Kahraman ustanun seranderini hiç kimse yabamaz idi. Fakat saçak Mola Şaban kibi yabamaz idi”⁷.

İkram-ı kebîr: Ahşap malzeme

Karadeniz’in insanlara en büyük ikramı ahşap malzemedir. Ahşabın ömrü insandan çok da fazla değildir. Böyle olunca, Karadenizli ve ahşap, eve birlikte girer, birlikte yaşlanır ve birlikte göç eder. Gülen Köyü’nde kullanılan ahşap çeşitleri kestane, ceviz, pelit, çam, kızılğaç, şimşir, gürgendir. Yusuf Amca’nın şu kısa ifadelerinde ahşap malzemelerin niteliğiyle ilgili önemli bilgiler bulunur: “Kestane şehittur, çurumez ama toz altında kolay çurur. Kızılğacı da, eskiden çumendo (çimento) yoğidi, temellere kordiler da olarun ustine bina yabardiler. Hiç hava almasa çurumez orda. Okşoho (Çaykara’nın bir köyü) çamesinin (camisinin) duvarlarını yıktı Ali Usta. Hezeklan (bir çeşit sal, taşıma aracı) hep taşları kedurdi, lağom (dinamit) attiler, çıkardiler olari... Ustalık yok şimdi. Ustalık kolayladı. Biraz inşaattan anlayan, uç tane amelelan beş-altı katlı pina yapar... Şimdiki ustalar çama çiviye vurduğu zaman sevinurler, ne çivi çaktum diye. Çam yemuşak ağaçtur. Kolay çivi kider oğa. Asıl iş pelide çivi vurmağadır”⁸.

Gülen Köyü’nde ev yapımında özellikle kestane ağacı kullanılır. Yoğun ve sert yapısıyla bilinir. İçine böcek işlemesi zordur ve diğer ağaçlara göre ısı geçirgenliği azdır. Özgüner şöyle der: “Ahşap çeşitleri arasında kestane ilk sırayı işgal ediyor. Yağmura, rutubete

karşı dayanıklı, kolay kolay alev almaz ve kurt işlemeyecek kadar serttir. Yağlıboya kabul etmediği için ve biraz da lüzum olmadığından ahşap tabii halinde kullanılmakta, bu da binalara ayrı bir güzellik vermektedir. Ancak kestane pahalıdır ve zamanla kararmaktadır”⁹. Eski ahşap ustalarının kestane ağacının dilinden çok iyi anladığı, özellikle kapı ve pencerelerdeki sanatkarca süslemelerden anlaşılmaktadır. Onların anlatımına göre, ceviz ağacını güve vurur, dolayısıyla yapıda kullanmak için tercih edilmez. Daha çok ev içerisindeki eşyaların yapımında kullanılır (sandık, sofrası, masa, gömme dolap vb. gibi). Pelit ağacının makbul olan yeri iç kısımdır (ablak kısmı). İç kısmı neme, güveye çok dayanıklıdır, uzun ömürlü bir ağaçtır. Ahır ile ev arasındaki döşemenin altına

koyulan taban ağaçları pelitten yapılır. Ayrıca, çatı mahyasında (rofiya) da pelit kullanılır. Çam, kuru iklimlerde daha çok dayanır. Gülen Köyü’nün mezrası (mezere) olan Kazalah, köye nispeten daha rutubetsiz olduğu için buradaki evlerde kullanımı daha fazladır. Çam ağacının tepesinden kudal (bir nevi ahşap mikser) yapımı meşhurdur. Ayrıca, çamdan hardoma (hartama, ahşap kiremit) yapılır. Kızılğaç: “Odundan başka bişe olmaz...”¹⁰. Kepçe, kaşık gibi yemek aletleri kızılğaçtan yapılır. Bir de mezar perdeleri kızılğaçtandır. Kızılğacın suda kolay çürümeyen bir ağaç olmasının bu tercihte etkili olduğu söylenir. Hatta, kızılğacın suyun içinde 400 sene ömrü olduğu da iddia edilir¹¹. Yapıda kullanımına gelince; kızılğaç rutubetsiz yerlerde, özellikle yaylada çok kullanılır. Yaylada kestaneden daha

11, 12 Ev ile yakın çevresi arasındaki ilişki.

13, 14 Cepheler.

dayanıklı olduğu da söylenir. Kızılağacı rutubetsiz yerlerde güve vurmaz. Şimşir: “Şimşirdur rendelük...”¹². Daha çok dere yataklarında bulunur. Gülen Köyü’ndeki şimşirler çok incedir. Ekseriyetle bir işe yaramazlar. Şimşirin urlu olanı makbul sayılır, çünkü urlu şimşir kolay patlamaz. Şimşir ahşap yontma aletleri yapımında kullanılır. Çok yoğun bir ağaç olduğundan güve vurmaz ve uzun süre dayanır. Yörede Ancumah’ın (Of-Çaykara arasında bir yer adı) şimşiri meşhurdur. Gürgen: Gürgen ağacı yaşken kolay yarılır¹³. Kolay güvelendiği için ev inşaatında fazla kullanılmaz.

Suret-i hakikat: Yapım geleneği ve sonuç ürün

Ana malzemesi ahşap olan evin yapım geleneğine/aşamalarına geçmeden önce, aşamaların, köylünün dayanışması ve işbirliği ile gerçekleştiğini belirtmekte yarar var. Bu durum köyde şu şekilde

ifade bulur: “Pundan kırk sene evel herkes birbirine yakın idi. Şimdi kimse kimseyi peğenmeyi. Bir ev yapacak olsan millet yapardı oni. Şimdi paralan kimseyi çalıştıramayısın. İrgatluğa çağırmadan herkes kiderdi. Şimdi selam zorlan veruyi sağa adam. O vakit yeyecek etmek (ekmek) yoğidi... Herif oturur haurda da merhemet etmez sağa...”¹⁴.

Tek tek yapım aşamalarına gelince, Yusuf Düzenli’nin anılarındaki “ev yapmak” a bir kulak verelim: “Ev yapmak isteyen eskiden orman alurdi, ormanından yıkardı. Kestane ağacını kesupta köhi yere (güneş almayan yer) peş-altı ay yadarsa çok kolay yonilur (yontulur). Ağacı tomruklarken ayrılır. Saraybağluk, boyluk... Purdan kittum Halman’a (Of’un bir köyü) pi ev yabacağum. Aldi pi modorcı o rözgar senesine. Yıkılan ağaçları toğradiler, nasi oğune kelursa toğradi prakti aşağı, yudurdi ormanı. Prakti uçer metreluk törder metreluk ağaç. Korkti kelur uzeline. İki gün oğraştum tiplerini hizarlan kestum. Obir ağaçları da istediğum kibi kullanamadum, aldurdum oğa kereste. Kesu toğradi praktileri aşağı. Hangisi nereye olacak haberi yok. Tavan ağacını uç metre keseceğine iki metre kesti. İstileri iki metre yerine pi metre kesti...”¹⁵.

Evin yapım aşaması kabaca dört başlık altında toplanabilir: 1. Yapılacak evin büyüklüğüne göre ihtiyacın ve kullanılacak malzemenin yerinde tespiti, 2. Malzemenin elde edildiği yerdeki işlemler, 3. Taşıma, 4. Uygulama.

Malzemenin tespiti: Ahşap evlerin ana malzemesi kestane ağacıdır. Herhangi bir sebepten dolayı orman kesildiği zaman içinden evlik malzemeler ayrılır. Veya

Küçük yapı terimleri sözlüğü:

Ahırbağı: Üstüne ahır duvarının oturduğu, ahır duvarından 15-20 cm daha kalın, taştan örülmüş zemin duvarı, bir nevi su basmanı.

Bayanda: Payanda, destek.

Boğaz: Ahşap geçmeler, bağlamalar.

Boyluk: Mahya kirişi, çatının en yüksek noktasındaki ahşap kiriş.

Çifleme: Üstüne duvar gelen, 10-10 cm veya 15-15 cm ölçülerinde olabilen üst üste, ahşap çift kiriş.

Dolma: Dış duvarlarda kullanılan, kare veya üçgen olabilen, içi kırma taş veya kil ile doldurulan, bir kenarı yaklaşık 10 cm genişliğinde olan duvar dolgusu. Çeşitleri göz (genellikle kare) ve muskalı (üçgen) dolmadır.

Düzme: Üzerine tahta çakılan tavan kirişleri.

Hardoma: Özellikle yaylada çatı kiremiti yerine kullanılan, genellikle kızılâğaçtan elde edilen enli ahşap tahta.

Hirbar: Küçük taş, taş parçaları.

İstilar: Ahşap dikme (daha çok kapı yanlarındaki ahşap dikmeler için kullanılır).

Kalem: Bacanın çatının üstünde kalan kısmı.

Karbağı: Kar yüklerini karşılamak için çatı dikmelerini birbirine bağlayan kuşaklama.

Lamba: Bir çeşit ahşap geçme modeli.

Manik: Saraybağlarının çakıldığı, mudanın üzerindeki tavan boyluğu.

Mertek: Aşıkları birbirine bağlayan, üzerine çatı kaplamasının çakıldığı ahşap kirişler.

Muda: Çatıda, çatının zeminiyle saraybağı arasındaki duvar yüksekliği.

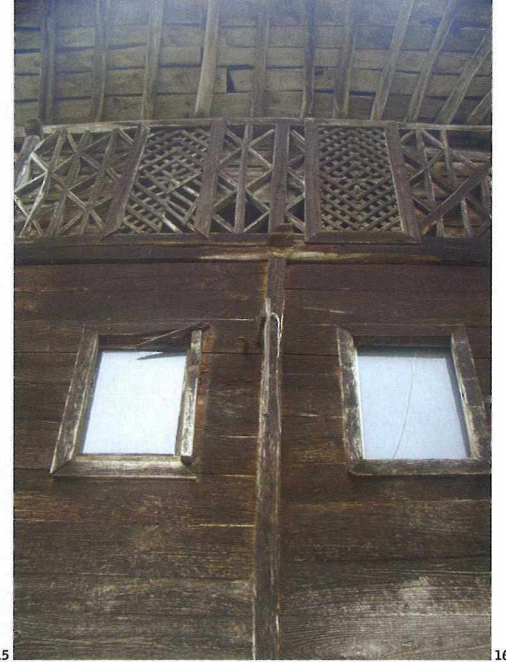
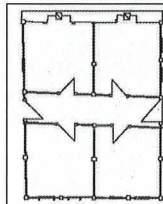
Rofiya: Mahya. Çatının en üst noktası.

Saraybağı: Saçak veya saçığı oluşturan ahşap elemanlar.

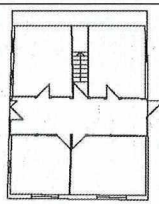
Taban: Ahırın tavanına konan, üzerine zemin kat döşemesinin kurulduğu, genellikle pelitten yapılan ahşap kiriş.

Tombaz: Ahşap kazık.

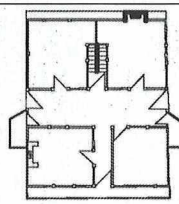
Yığma: 4-5 cm kalınlığında, 20-30 cm genişliğinde, üst üste yığılarak hem taşıyıcı hem bölücü görevi gören, genelde kestaneden yapılma tahta.

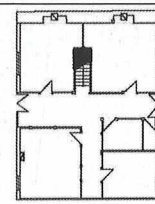
Tip 1a. Dört odalı -çatıya çıkışı dışarıdan olan- tip

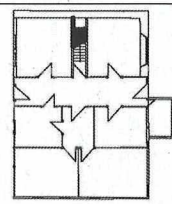
Tip 1b. Dört odalı -çatıya çıkışı içeriden olan- tip

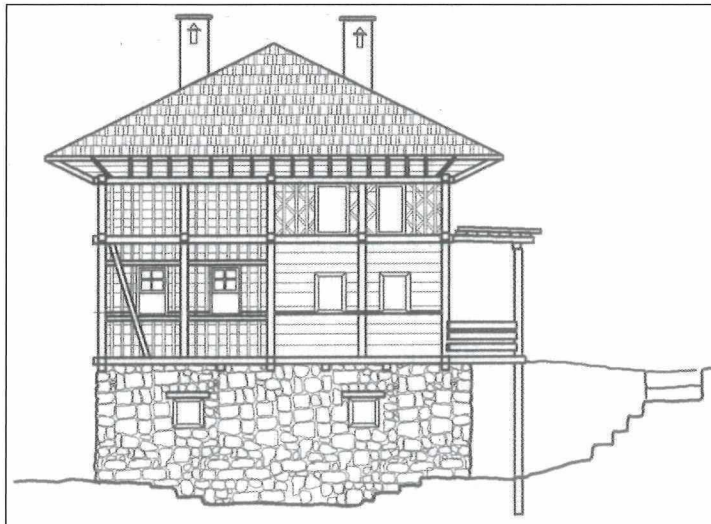
Tip 2. Dört odalı balkonlu tip

Tip 3. Beş odalı tip

Tip 4. Altı odalı tip

15 Kesme taş, kestanede ahşabı ve göz dolmaların yapıda kullanılışları.

16 Kestaneden yapılma yığma ahşap duvar ve üzerinde muskalı dolma.

17 Çamur ve kil dolgu göz dolma.

18 Kırma taş dolgulu muskalı dolma.

19 Gülen Köyü'ndeki evlerin plan tipleri.

20 Tip 1a'nın ön cephesi. Bu örnek son derece ilginçtir. Çünkü Doğu Karadeniz kırsal mimarisindeki hemen bütün duvar çeşitleri (göz dolgu duvar, muskalı dolgu duvar, yığma ahşap duvar) aynı cephede toplanmıştır.

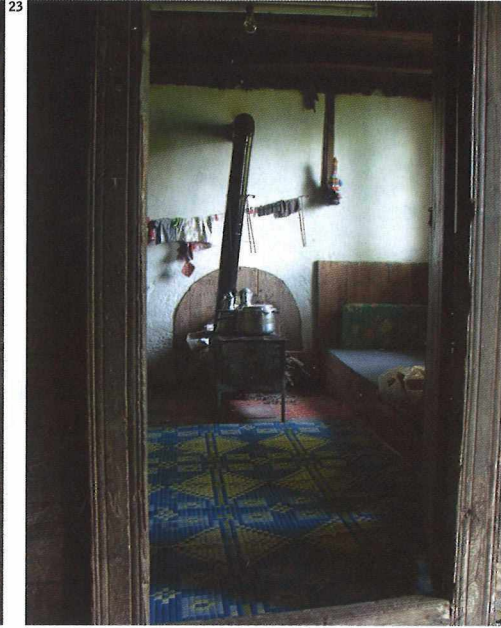
21

21 Sıvalı muskalı dolma
ile sıvasız göz dolma.

22 İç kapı.

23 İç mekan (aşana).

özellikle ev yapımı için orman kesilir. Ormanın kesilmesine "ormanın yıkılması" da denir. Bu işlem rastgele ve herhangi biri tarafından yapılmaz. Usta, malzemenin kesilmesinden evin çatısına kadar işin içindedir: "Pi inşaadi yaparkân kaç tane peşion lazım sağa. Misal yane, işte elli dane iki metrelek, elli dane uç metrelek, elli tane peş metrelek. Odeki da işte yirmi dane istilar... Önceden kararlaştıruluyı şöyle pi ev yabacağuk. Şu kada metre olacak. Ustaya teyini, ustalan konuşuyiler veya yakında pi ev varisa kideyiler oni pakayiler. Pakmaya da kerek yok, usta pilur oni"¹⁶.

Malzemenin Hazırlanması: Ağaç kesildikten sonra kestanenin acı suyunun çıkması için 2-2,5 sene ormanda bekletilir. Özel bir yere de taşınabilir. Bekleme süresi

bittikten sonra yontma işlemine geçilir. Her şey yontulmaz, ne lazımsa o yontulur. Mesela, saraybağlıklar, omuzluklar vs. seçilip yontulur.

Malzemenin Taşınması: Yontulan malzeme evin yapılacağı araziye taşınır. Yer yakınsa taşındıktan sonra da yontulabilir. Kullanılacak malzemenin nakli de evin diğer işleri gibi köylünün yardımlarıyla olur.

Kuruluş, Uygulama: İlk olarak ahırbağı denilen ahır duvarlarının altındaki taş duvar örülür. Ahırbağının kurulması evin sınırları kesinleştirilirkenki en önemli adımlardan biridir. İkinci olarak ahır duvarları örülür. Ahırın derinliği yerin yapısına bağlıdır. Yer, derinlemesine ne kadar boşaltılabilirse, ahır o kadar büyük olur. Sonraki aşamada taban denilen ağaçlar ahır duvarlarının üzerine, evin eni doğrultusunda (sokağa dik doğrultuda) yerleştirilir. Taban ağaçları genellikle, sert ve çürümeye karşı dayanıklı pelit ağacının iç kısmından (ablak kısmından) yapılır. Taban, evin büyüklüğüne göre bir veya iki tane olabilir. Yine evin büyüklüğüne göre taban ağacının altına bir veya iki tane direk (pelit ağacından) konulur. Taban ağacı, adından da anlaşılacağı gibi, eve strüktürel ve biçimsel açılarından bir taban temel görevi gördüğü için kuruluşuna çok dikkat edilir. Daha sonra evin büyüklük ve biçim kurgusuna göre asıl mekan (zemin kat) yapılır. Orta katın taşıyıcı iskeleti kurulur ve çatıya geçilir. Dış duvarlardaki göz dolmalar en son yapılır. Ev yapılıp çatısının iskeleti kurulunca, ortasına bir direk konup bayrak asılır. Bu direktan çatının herhangi bir köşesine ip asılır (askı). Bundan sonra ustalar boşa keser darbeleri vurarak ve silah atarak gürültü yaparlar. Bu "falancanın evinin makaslandığı" anlamına gelir. Köy halkı elbise, havlu, vs. gibi hediyeler getirerek, yaklaşık bir hafta boyunca bu askıya asarlar.

Bilhassa eski ustalar, kendi evlerini yaparken yevmiye/gündelik hesap etmedikleri için işi daha ağırdan alır ve daha temiz yaparlardı. Daha düzgün ağaçlar seçerlerdi. Bir ustanın evindeki işçilik ve milimetrik ölçüler hiçbir evde bulunmaz. Böyle evlere örnekler; Abdioğlu Arif Usta'nın evi, Karali Usta'nın ve Holali'nun Mehmet Usta'nın evidir. Bu görüşümüzü eski evlerin rölevelerini çıkarırken (ölçülerini alırken) test etme olanağı bulduk. Karali Evi'ndeki yapı

elemanlarının ve odaların kuruluşundaki milimetrik hesaplar ve şaşmaz ölçüler hayranlığımızı bir kat daha arttırdı.

Ustanın üçüncü eli de aletlerdir tabii ki: “Ali Usta dedi, otuz seneluk ustayum, takımları tamamlayamadum”¹⁷.

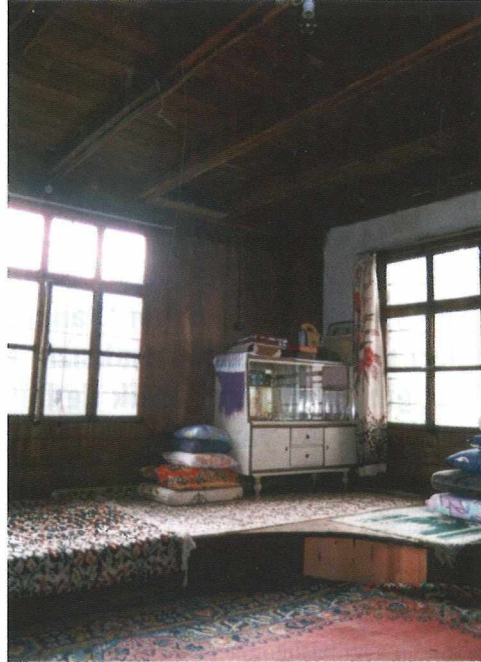
Bu yapım süreci sonunda ortaya çıkan mimari yapı işlevsel ve biçimsel olarak bazı farklılıklar gösterir elbette. Bu farklılıkları, her geçen gün sayıları azalmakla birlikte, günümüze kadar ulaşan örneklerden okuyabilmek mümkün. Gülen Köyü’nde de şu an varolan 120’nin üzerindeki sokaklı tip¹⁸ eski evi iç mekan adetleri uyarınca 4 tipe ayırmak mümkün oldu (Çizim 1 ve 2).

Ezcümle

Afife Batur’un editörlüğünde çıkan kitap ile çok değer verdiğim Yusuf Amca’nın ölümünün aynı zamana denk gelmesi, bana kendi köyümle ilgili olarak “mensubiyet mesuliyeti gerektirir” şiarıyla 2000 yılında yola çıktığım çalışmamın bir bölümünü açığa çıkarma imkanı verdi. Kitabın heyecanı ile ölümün hüznü üst üste gelmişti. Kitabın görsel dili ile Yusuf Amca’nın konuşma dilini biraraya getirmem gerekiyordu. Birbirlerini tamamlamalıydılar.

Yusuf Amca, Doğu Karadeniz kırsal mimarisinin en uzun ömürlü, Karadeniz iklimine en uygun ahşap malzemesi olan “kestane ağacı”nı anlatırken, İslam inancına göre en uzun ömürlü, kendi gönül iklimine en uygun kavram olan “şehit” ile anlatacağı: “Kestane şehittir, çurummez”. Yaşamla mimarlık arasındaki ahenge, dildeki bütünlük ve sürekliliğe bakın! Bu benzetmeyi yapabilmek hangimizin tasası? Peki, biz onu aktarırken nasıl bir tavır takınacaktık? Onun üslubuna saygı göstererek, onun zaviyesinden bir bakışla belki de.

“Oda ettum yeniden / Penceresi geriden / Sevdami alamadum / Odur beni eriten” türküsü dilinde, inancın şekillendirdiği “şehit” kavrayışı kalbinde ve yapı bilgisi hala belleğinde olan yapı ustalarını arama zamanı şimdi. Yusuf Amca’yı kaybettik. Köyde bilinen adıyla “Haci Şerifun Yusuf”u. Trafik kazasında. Of’da. Karadeniz Sahil Yolu’nda. Onunla birlikte kimbilir neleri de kaybettik. Allah rahmet eylesin. ■ *Araş.Gör. Halil İbrahim Düzenli, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü.*

Notlar:

- 1 Ali Düzenli - Karali- (d. 1910), Gülen Köyü, Eylül 2001.
- 2 Afife Batur (Ed.), *Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari / Rural Architecture in the Eastern Black Sea Region*, Milli Reasürans T.A.Ş. Yay., İstanbul, 2005. Ayrıca bu kitabın tanıtımı için bkz.: “Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari”, *Arredamento Mimarlık* (2005/6), s. 38-39.
- 3 Bu köyün mimarisi ile ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz.: Halil İbrahim Düzenli, Cenap Sancar, Evrim Düzenli, “Doğu Karadeniz Kırsal Mimari Geçmişine XX. Yüzyıl Araştırmaları ve Trabzon-Dernekpazarı-Gülen Köyü Temelinde Bir Bakış”, *Karadeniz Tarihi Sempozyumu*, KTÜ, Trabzon, 2005.
- 4 Bu türküler 2001-2005 yılları arasında Trabzon-Dernekpazarı-Gülen Köyü’nden derlenmiştir.
- 5 Yusuf Düzenli -Haci Şerifun Yusuf- (d. 1921, ö. 2005), Gülen Köyü, Kasım 2001.
- 6 Mustafa Reşat Sümerkan, “Doğu Karadeniz’de Kırsal Kesim Geleneksel Ev Plan Tiplerinin Yöresel Dağılımı”, *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri-Konya 1990*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Başkanlığı Yay., Ankara, 1991, s. 179.
- 7 Yusuf Düzenli -Haci Şerifun Yusuf- (d. 1921, ö. 2005), Gülen Köyü, Kasım 2001.
- 8 Yusuf Düzenli -Haci Şerifun Yusuf- (d. 1921, ö. 2005), Gülen Köyü, Kasım 2001.
- 9 Orhan Özgüner, “Köyde Mimari: Doğu Karadeniz”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yay., Yayın No: 13, Ankara, 1970, s. 24.
- 10 Yusuf Düzenli -Haci Şerifun Yusuf- (d. 1921, ö. 2005), Gülen Köyü, Kasım 2001.
- 11 Enver Algül (d. 1963), Gülen Köyü, Kasım 2001.
- 12 Yusuf Düzenli -Haci Şerifun Yusuf- (d. 1921, ö. 2005), Gülen Köyü, Kasım 2001.
- 13 Köydeki bir türkü şöyledir: Balta vurmadum sana / Külgen ne yarılırsun / Bişey temedum sana / Benden ne darılırsun.
- 14 Sabit Akyüz (d.1925), Gülen Köyü, Ekim 2002.
- 15 Yusuf Düzenli -Haci Şerifun Yusuf- (d. 1921, ö. 2005), Gülen Köyü, Kasım 2001.
- 16 Enver Algül (d. 1963), Gülen Köyü, Kasım 2001.
- 17 Yusuf Düzenli -Haci Şerifun Yusuf- (d. 1921, ö. 2005), Gülen Köyü, Kasım 2001.
- 18 Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki ev tipleri için bkz.: Mustafa Reşat Sümerkan, a.g.e., s. 173-184.

24 İç mekan (oda).

25 Gülen Köyü’ndeki bir başka yapı türü, serander.

26 Seranderde ahşap geçmeler ve nakış.

27 Seranderde ay-yıldız motifleri.